

**Atlantic  
initiative**

Center for Security and Justice Research



**05**  
**2020**

# NEWSLETTER

UVODNIK: PROF. DR. SEAD TURČALO

**KAKO SMO, STVARNO, GLASALI?**

INTERVJU: PROF. DR. VLATKO CVRILA

**TERORIZAM JE EUROPSKA STVARNOŠĆ, UGROZA S KOJOM ĆEMO JOŠ JAKO DUGO ŽIVJETI**

EKSPERTSKA ANALIZA: PROF. DR. VLADO AZINović

**TERORISTIČKI NAPAD U BEČU: DRUŠTVENI KONTEKST I VARLJIVI ISHODI PROCESA DERADIKALIZACIJE**

RAZGOVOR S POVODOM: PROF. DR. ADIS MAKSIĆ

**DOLAZAK JOEA BIDENA DONIJET ĆE NOVI VJETAR U LEĐA EUROATLANTSKIM INTEGRACIJAMA BOSNE I HERCEGOVINE**

DR. SRĐAN PUHALO

**LOKALNI IZBORI – ŠTA POSLIJE?**



## UVODNIK

Piše:  
Prof. dr. Sead TURČALO

# Kako smo, stvarno, glasali?

U proteklih mjesec dana bosanskohercegovačku javnu debatu obilježila su dva događaja – postizborni razvoj događaja u Sjedinjenim Državama i izbori u Bosni i Hercegovini.

Analize i komentari o rezultatima izbora u SAD-u i očekivanja od nove administracije kreirali su utisak da izbor Josepha Bidena za novog predsjednika ima istu važnost za Bosnu i Hercegovinu i Sjedinjene Države.

### POVRATAK AMERIKE

U razgovoru za Newsletter Atlantske inicijative profesor Adis Maksić s Univerziteta Burch nastoji anticipirati vanjsku politiku buduće administracije i diskutira povratak Sjedinjenih Država kao *nezaobilazne nacije* te asertivniji odnos prema Rusiji i Kini, što bi imalo utjecaj i na Zapadni Balkan, gdje su ove dvije države iskoristile smanjeni angažman SAD-a i nesnalaženje Evropske unije postajući suoblikovateljem političkih i ekonomskih odnosa u regiji.

Drugi događaj su lokalni izbori u Bosni i Hercegovini, koji su, zbog njihovih ishoda u dvama velikim urbanim centrima – Sarajevu i Banjoj Luci, u prvobitnim komentarima okarakterisani kao indikator opadanja moći i utjecaja dominantnih političkih partija unutar bošnjačkog i srpskog glasačkog tijela te kao pobjeda progresivnih opcija.

Takva refleksija o rezultatima izbora nije u potpunosti tačna iz dva razloga. Prvo, podaci koje je dosad obradila Centralna izborna komisija pokazuju da je došlo do pada podrške Stranci demokratske akcije (SDA) i Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ), ali i rasta Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) uprkos činjenici da je ta partija izgubila strateški važnu Banju Luku.

Drugo, izborni rezultati – gledano kroz ideološku prizmu – pokazuju da su konzervativne političke partije i dalje ostale dominantne u Bosni i Hercegovini. Treće, pridjev 'progresivan' se u ovom slučaju koristio prilično neselektivno, pa je i novi banjalučki

gradonačelnik svrstan u ovu kategoriju iako ideološki njeguje nasljeđe četničkog pokreta Draže Mihailovića i kontinuitet negiranja genocida u Srebrenici svog političkog kontrahenta Milorada Dodika.

Srđan Puhalo u ovom broju analizira rezultate lokalnih izbora u Bosni i Hercegovini fokusirajući se na strateški važne lokalne sredine i one koje su, poput Bihaća, zbog migrantske krize bile u fokusu javnosti.

## **IZAZOVI TERORIZMA**

Čitatelji imaju priliku pročitati i osvrte naših eksperata na terorističke napade koji su u proteklom periodu pogodili Zagreb, Pariz i Beč.

Profesor Vlatko Cvrtila sa Zagrebačkog sveučilišta upozorava na opasnost označavanja cijele kulture i religije terorističkom te ukazuje na radikalizirajući efekt takvog političkog narativa. Vlado Azinović, profesor sarajevskog Fakulteta političkih nauka, u svojoj ekspertskoj analizi terorističkog napada u Beču elaborira procese radikalizacije mladih ukazujući na važnost društvenog konteksta ne samo u procesu radikalizacije nego i deradikalizacije.

Njegova analiza ukazuje kako zanemarivanje važnosti društvenog konteksta i povratak radikaliziranih osoba u isti milje, čak i nakon prolaska kroz programe deradikalizacije, može biti okidač za osnaživanje tokom programa potisnutih radikalnih uvjerenja. ■

**INTERVJU** Vlatko Cvrtila, geopolitički analitičar, profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu i rektor Sveučilišta Vern', govori za Atlantsku inicijativu

# Terorizam je europska stvarnost, ugroza s kojom ćemo još jako dugo živjeti

Govor predsjednika Macrona primjer je iskorištavanja terorističkog čina u svrhu javne mobilizacije protiv islama kao religije, kaže Cvrtila



CVRTILA: TERORIZAM JE SUVREMENA UGROZA KOJU NIJE MOGUĆE ISKORIJENITI  
(FOTO: SVEUČILIŠTE VERN')

Piše: Atlantska inicijativa

Vlatko Cvrtila, ekspert za sigurnosna pitanja i geopolitiku, profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu i rektor Sveučilišta Vern', dao je intervju za Atlantsku inicijativu u kojem govori o posljednjim terorističkim napadima u Evropi, koji su nas podsjetili na spiralu užasa kakvu smo mogli gledati 2015. i 2016. godine na prostorima Starog kontinenta.

Cvrtila odgovara na pitanja o reaktiviranju tzv. Islamske države (Al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa

al-Sham) u Evropi, o mogućim "okidačima", odnosno povodima za napade, o ulozi političke retorike u inspiriranju terorizma, ali i nedavnom terorističkom napadu u Hrvatskoj, radikalizaciji unutar tamošnjeg društva te pogledima sigurnosnih agencija Hrvatske na susjednu Bosnu i Hercegovinu.

Osvrće se i na netom održane američke izbore te pitanja sve izraženijeg utjecaja Rusije i Kine na prostorima Zapadnog Balkana.





OZNAČAVANJE CIJELE JEDNE KULTURE POTENCIJALNO UGROŽAVAJUĆIM AKTEROM JE PROMAŠENO

## SPIRALA NASILJA

**Atlantska inicijativa:** Kako gledate na pojavu serije novih terorističkih napada koji su tokom oktobra i novembra pogodili Evropu, najprije u Francuskoj, a onda i u Beču? Čini se da su evropsku javnost podsjetili na val sličnih ataka kakve smo mogli vidjeti 2015. i 2016. godine na evropskom tlu, ali i ranije.

**Vlatko Cvrtila:** Terorizam je suvremena ugroza koju nije moguće iskorijeniti sve dok postoje razlozi ili opravdanja za poduzimanje tog oblika političkog nasilja. Ta “opravdanja” nisu nestala, upravo suprotno – pojačavaju se iz dana u dan. Reakcije i protureakcije stvaraju spiralu nasilja koju je nemoguće zaustaviti, između ostalog i zato što i jednima i drugima odgovara takvo stanje.

Terorizam potiče rasizam (ali i obrnuto), koji se pretvara u radikalne narative, pa i u političke platforme čiji politički predstavnici sudjeluju u izbornim procesima kojim stvaraju političku moć koja im omogućava širi prostor djelovanja koje ponovno može izazvati nekog pojedinca ili skupinu.

Terorizam je europska stvarnost, ugroza s kojom ćemo još jako dugo živjeti. Reakcije na terorizam i rasizam počivaju na vjerovanju u ispravno djelovanje, što smanjuje mogućnosti smirivanja tenzija.

**Atlantska inicijativa:** Teroristička organizacija tzv. Islamska država (Al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa al-Sham) preuzela je odgovornost za nedavne napade. Da li su se, na određen način, a što smatraju i pojedini eksperti za terorizam, pokazali naivnima oni koji su vjerovali da će fizičkim uništenjem njenog posljednjeg uporišta u martu 2019. nestati i ideološki narativ ove organizacije?

**Vlatko Cvrtila:** Političke elite država koje su sudjele u borbi protiv tzv. Islamske države promovirale su narativ uspješno završenih operacija i pobjede prije svega zbog svoje domaće javnosti.

Iz toga su proizlazili naivni zaključci kako je ta skupina nestala kao prijetnja suvremenoj sigurnosti.

No bilo je jasno kako je njihovo teritorijalno smještanje bilo samo jedna faza u njihovu razvoju, te da

njihovim vojnim uništavanjem nije istovremeno uništena i ideologija, koja još uvijek egzistira i vrlo uspješno radikalizira pojedince i skupine.

## MOBILIZACIJA PROTIV ISLAMA

**Atlantska inicijativa:** Kako komentirate činjenicu da je "reaktivacija" ovih krugova sada "potaknuta istupima i retorikom političkih čelnika koja u posljednje vrijeme dominira javnim prostorom na globalnom planu" i koja je, izgleda, mogla poslužiti kao "okidač"? Primjerice, posebno oštre kritike i reakcije islamskog svijeta izazvao je francuski predsjednik Emmanuel Macron svojim govorom o navodnoj krizi islama i "neophodnosti restrukturiranja" te religije?

**Vlatko Cvrtila:** Danas je situacija takva da bilo što može biti okidač. Čak nije nužna pojava nečeg što bi potaknulo nekog na radikalno djelovanje. Postoje pojedinci i skupine koji su radikalizirani, koji svakodnevno uočavaju pojave i aktivnosti koje potvrđuju njihovu radikalizaciju i koji su spremni u bilo kojem trenutku poduzeti nasilni čin.

Govor predsjednika Macrona primjer je iskorištavanja terorističkog čina u svrhu javne mobilizacije protiv islama kao religije, a sve zbog unutarnjih političkih potreba s obzirom na ukupnu političku, gospodarsku i socijalnu situaciju u Francuskoj.

Označavanje cijele jedne kulture i religije potencijalno ugrožavajućim akterom potpuno je promašeno i neprimjereno. Siguran sam kako će se njegov govor koristiti u svrhu radikalizacije pojedinaca i skupina u budućnosti i često će se pojavljivati kao "dokaz" svega onog o čemu pričaju teroristički ideolozi.

**Atlantska inicijativa:** Koja je, po Vašem mišljenju, uloga političke retorike u inspiriranju terorizma?

**Vlatko Cvrtila:** Velika, jer se svaka izgovorena riječ u javnom prostoru vrlo brzo širi i umnožava. U današnjim uvjetima ogromnih mogućnosti konzumiranja i stvaranja informacija te ogromnih mogućnosti komuniciranja zbog razvoja tehnologije otvoren je prostor za radikalne narative i retoriku koja poziva na nasilje.

Ona nužno ne mora biti prisutna u javnom prostoru i izrečena kao dio političkog stava pojedinaca ili skupina. Radikalne retorike sveprisutne su u posebnim Facebook grupama, kao i u komentarima na *news* portalima.

U takvoj situaciji čak i umjerena politička retorika živi puno duže od onog trenutka u kojem je izgovorena jer se brzo transformira u radikalnu s obzirom na činjenicu duboko usidrenih radikalnih stavova pojedinaca i skupina koje se nalaze na "suprotnim" stranama.

**Atlantska inicijativa:** Lider francuske opozicije Jean-Luc Melenchon kaže da u Francuskoj postoji "mržnja prema muslimanima pod maskom sekularizma", te da "muslimane moramo poštovati". S jedne strane imamo desni populizam, koji je u porastu u EU, nerijetko s elementima islamofobije, što, s druge strane, terorističke skupine koriste onda za radikalizaciju i samolegitimiranje. Koliko je to začarani krug u kojem se opasne krajnosti međusobno hrane?

**Vlatko Cvrtila:** Radikalna politička retorika sve je prisutnija u Europi jer su zagovaratelji ekstremnih političkih platformi s margine društva i utjecaja na njega došli u prostor politike, dobrim dijelom i zbog terorističkih napada, zauzimajući određenu količinu političke moći kroz izborni proces i svakodnevno su prisutni u medijima govorom mržnje i rasizmom.

Terorizam je pomogao rastu straha i pojavi ekstremnih političkih platformi i rasizma u Europi, a oni svojim djelovanjem jačaju strahove pripadnika islamske kulture, te istodobno jačaju radikalizam kod ekstremnih pripadnika u islamskoj zajednici. Čini se kako su nam radikali i s jedne i s druge strane ukrali mogućnosti normalnog dijaloga i razvoja narativa koji bi normalizirali društvene procese.

## TERORIZAM I RADIKALIZACIJA U HRVATSKOJ

**Atlantska inicijativa:** Iako je nedavni oružani napad na Trgu svetog Marka u Zagrebu službeno okvalificiran kao pokušaj tri teška ubistva policijskih službenika, istovremeno je potvrđeno da to djelo ima teroristička obilježja. Kako gledate na navedenu pojavu?



NE VIDIM RAZLIKU IZMEĐU SLJEDBENIKA DESNOG POPULIZMA I TEK FIR IDEOLOGIJE  
(FOTO: VEČERNJI LIST)

**Vlatko Cvrtila:** To djelo ima obilježja terorističkog čina s obzirom na to da se iz dostupnih informacija može zaključiti kako se radilo o radikaliziranom pojedincu. No nije moguće identificirati motiv, pa je teško govoriti da se radi o klasičnom obliku terorističkog napada.

Ovaj događaj je upozorenje kako postoje radikalizirani pojedinci, te da društvo treba ozbiljno shvatiti postojanje procesa radikalizacije i razmotriti koji su to razlozi na kojima se takva radikalizacija stvara.

**Atlantska inicijativa:** Nedavno je, povodom navedenog napada, u Hrvatskom saboru o radikalizaciji govorio premijer Andrej Plenković. Zvučao je zabrinuto zbog porasta radikalne političke retorike u Hrvatskoj. Kako objašnjavate navedenu pojavu?

**Vlatko Cvrtila:** Radikalna politička retorika je obilježje svih demokratskih društava, a posljedica je različitih političkih, ekonomskih i socijalnih uvjeta. Premijer je upozorio kako bilo kakvo zatvaranje očiju i minimiziranje radikalizacije može

imati nesagledive posljedice u budućnosti, te kako se trebamo kao društvo pokrenuti u smjeru suočavanja s tom pojavom i hitno djelovati na njezinom smanjivanju.

Suočavanje s radikalizacijom izuzetno je složeno za suvremene demokratske države i društva jer demokracije ne mogu kontrolirati sve društvene procese s obzirom na to da svaka povećana kontrola i upotreba represivnih mjera vodi prema autoritarizmu i totalitarizmu, odnosno prema negaciji demokracije.

#### NEPRIJATELJI DEMOKRATIJE

**Atlantska inicijativa:** Može li se i kako uspoređivati desni terorizam, odnosno nasilni ekstremizam, te terorizam temeljen na tzv. ideologiji tekfira "kao ideološkom supstratu na kojem su se razvijala nasilna ekstremistička shvatanja i djelovanja", gdje se, jasno, zloupotrebljava islam?

**Vlatko Cvrtila:** Ja bih ih promatrao samo na razini radikalnog oblikovanja platformi koje isključuju



druge i drugačije čak i u vlastitoj kulturi, te na razini počinjenja političkog nasilja koje izaziva strah i daljnju radikalizaciju. Za mene su oni neprijatelji demokracije i društava jednakih i slobodnih ljudi bez obzira na to kojoj kulturi pripadali. U tome ne vidim razliku između njih.

**Atlantska inicijativa:** Kako vidite način na koji se Republika Hrvatska i njezine sigurnosne institucije bave pitanjem prijetnji radikalizma u Bosni i Hercegovini, gdje nerijetko čujemo reakcije iz Bosne i Hercegovine o preuveličavanju i politizaciji? Koliko sve to otežava stvarno bavljenje ovim sigurnosnim pitanjem?

**Vlatko Cvrtila:** Ne čude me reakcije na sigurnosne procjene jer je izuzetno teško odabrati riječi kojima bi se upozoravalo na radikalizaciju a da to nekome ne zazvuči kao pretjerana ocjena ili pogrešno shvaćanje situacije u Bosni i Hercegovini.

Nažalost, ne vidim baš neku veliku mogućnost promjene u toj komunikaciji, upravo suprotno, čini mi se da se ona smanjuje i da se sve manje razumijemo. Upravo to može imati posljedice i na uspješno suočavanje s problemom radikalizacije.

**Atlantska inicijativa:** Kako gledate na ishod nedavno održanih američkih izbora i što bi oni mogli donijeti našoj regiji u geopolitičkom smislu?

## HIBRIDNA NADMETANJA

**Vlatko Cvrtila:** Vrlo vjerojatno malo povećani angažman SAD-a, koji je izostao u vrijeme administracije predsjednika Trumpa. Novoizabrani predsjednik Biden ima puno više iskustva u međunarodnoj politici, dovoljno poznaje situaciju u regiji da može utjecati na oblikovanje nekih novih politika i pristupa.

No ne treba zaboraviti kako SAD nije jedini vanjski akter koji ima interese u regiji, te kako SAD nije jedini kreator modela upravljanja krizama u regiji, što znači da će izostati jednostrani potezi i da će se svi potezi pokušati usklađivati s Rusijom, Europskom unijom i Turskom kao glavnim vanjskim akterima prisutnima u regionalnom sigurnosnom kompleksu.

Plus Kina, koja ima dugoročne strateške ciljeve prodora u Europu, a nestabilna regija s korumpiranim društvima je idealna za to. Dio aktivnosti bit će u rukama diplomacije i dogovaranja, a dio u području geopolitičkih igara, što znači da ne trebamo očekivati neke radikalne poteze i neke nove politike koje bi regiju pomaknule iz sadašnjeg manje stabilnog u veću stabilnost.

**Atlantska inicijativa:** Kako komentirate rastući utjecaj Rusije i Kine u regiji njihove manifestacije? Koliko je ovo područje istovremeno prostor hibridnog ratovanja i hibridnog djelovanja? Ciljevi su, kazali ste u jednom navratu, uvijek strateški.

**Vlatko Cvrtila:** Ruski utjecaj rastao je sa smanjivanjem interesa SAD-a za regiju i izostankom moći Europske unije da utječe na demokratizacijske procese u regiji.

Istodobno je Kina koristila i koristi svoju poziciju vanjskog aktera koji nudi investicije nužno potrebne slabim regionalnim ekonomijama.

U tim procesima strateškog pozicioniranja ne bira se sredstva, a danas su najučinkovitija hibridna, koja koriste informacijske alate kako bi se u javnom prostoru stvorili narativi o partnerskim i prijateljskim odnosima s ciljem dugoročnog strateškog povezivanja.

Taj interes velikih sila jako godi malim državama koje nisu svjesne da on uvijek rađa određenu razinu ovisnosti iz koje se teško izvući. Uglavnom, regija će i dalje ostati prostorom hibridnog nadmetanja vanjskih aktera, što će ograničavati mogućnosti regionalnim aktera u kreiranju političkih odabira koji bi ih usmjeravali prema onome što je jedino logično – europskim integracijama. ■



**EKSPERTSKA ANALIZA** Vodeći stručnjak za pitanja terorizma u BiH i regionu piše za Atlantsku inicijativu o novim napadima u Evropi

# Teroristički napad u Beču: Društveni kontekst i varljivi ishodi procesa deradikalizacije

Proces radikalizacije u nasilni ekstremizam usko je povezan s društvenim kontekstom i taj ga kontekst presudno određuje

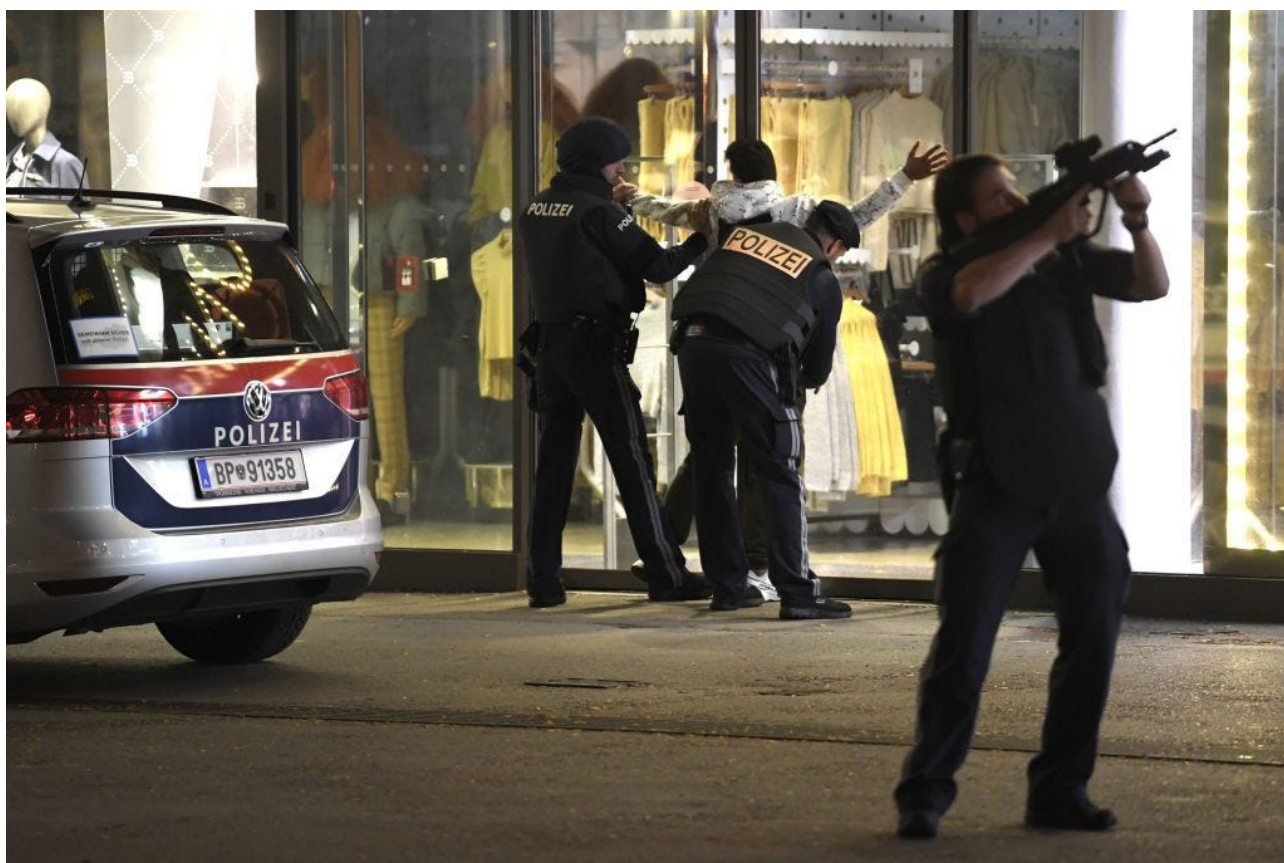


Piše: Prof. dr. Vlado Azinović

U ponedjeljak, 2. novembra 2020. godine, oko 20 sati, usamljeni napadač ispalio je više desetaka metaka iz automatske puške prema šetačima i gostima restorana i kafea na šest lokacija u centru Beča. Četiri osobe su smrtno stradale, 23 su ranjene. Devet minuta nakon početka napada dvojica policajaca likvidirala su napadača. Identificiran je kao Kujtim Fejzullai, etnički Albanac, državljanin Austrije, u kojoj je rođen, i Sjeverne Makedonije, iz koje su mu se doselili roditelji.

Dan kasnije, takozvana Islamska država (arapski *al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa al-Sham*, organizacija poznata još i kao *daesh*, ISIL, ISIS ili IDIL) na svojoj medijskoj platformi Amaq News Agency preuzela je odgovornost za napad. Ispostavilo se da se Fejzullai pokušao priključiti ISIL-u još 2018. godine, ali da je bio zaustavljen u Turskoj i vraćen u Austriju, gdje je 2019. godine osuđen na 22 mjeseca zatvora.

Pušten je ranije zbog dobrog ponašanja i učešća u zatvorskom programu deradikalizacije koji provodi



FEJZULLAI TOKOM NAPADA U BEČU: NESUĐENI VOJNIK ISIL-A U SIRIJI  
(FOTO: FRACE24.COM)

udruženje DERAD. Slovačka policija objavila je da je proteklog ljeta Fejzullai u toj zemlji pokušao kupiti municiju za automatsku pušku, te da su austrijske kolege na to upozorene. Austrijska strana je priznala da je previdjela ovu informaciju.<sup>1</sup>

### NEOSTVARENI BORCI

Profil napadača podudara se s trendovima koji se inače opažaju posljednjih godina u vezi sa sličnim aktima na Zapadu. Radi se o mladoj osobi, po svemu sudeći iz nefunkcionalne obitelji useljeničkog porijekla, fluidnog identiteta – ni dovoljno Albancu iz Sjeverne Makedonije ni potpuno Austrijancu – nedovršenog srednjoškolskog obrazovanja, od ranije u sukobu sa zakonom i ideološki radikaliziranoj na militantnom narativu u čijem je središtu navodno stradavanje globalne identitetske zajednice i potreba da se na njega odgovori neselektivnim, brutalnim nasiljem.

Zanimljivo je također primijetiti da napadač pripada kategoriji počinitelja na koju ukazuje analiza terorističkih napada izvedenih na raznim lokacijama posljednjih godina, a u vezi s nastankom takozvane Islamske države – onih koji iz nekog razloga nisu

mogli, smjeli ili bili u stanju sami se pridružiti ISIL-u u Siriji i Iraku, pa su se ovakvim napadima pokušali iskupiti. Istraživanja pokazuju da su u više od 80 posto takvih terorističkih napada izvršitelji bili takozvani neuspjeli ili neostvareni borci ISIL-a koji su taj neuspjeh pokušali nadoknaditi usmjeravajući nasilje protiv vlastite lokalne zajednice.<sup>2</sup>

Mogućnost upravo takvog "iskupljenja" još u ljeto 2014. godine u jednoj objavi ponudio je tada drugi čovjek ISIL-a Abu Muhammad al-Adnani as-Shami:

"Ako niste u stanju napraviti improviziranu eksplozivnu napravu ili naći metak, izdvojite nevjernika... Razbijte mu glavu kamenom, zakoljite ga nožem, pregazite ga autom, bacite ga s neke uzvisine, udavite ga, ili otrujte. Ne oklijevajte. Budite nemilosrdni. Ako ni to ne možete, spalite mu kuću, auto, dućan, ili mu uništite žetvu."<sup>3</sup>

Projektil ispaljen iz američkog vojnog aviona krajem ljeta 2016. godine trajno je spriječio Al-Adnanija da posvjedoči efektima ovog agresivnog ideološkog prozelitizma koji je za cilj imao proširiti bazu za vrbovanje budućih terorista i omasoviti (engl.



FEJZULLAI: NIJE SE ODREKAO NASILJA

*crowdsources*) takozvani terorizam niskog intenziteta a visokog učinka (engl. *low intensity – high impact*). Upravo bi se kroz takvu prizmu mogao promatrati i Kujtim Fejzullai, neostvoreni borac ISIL-a i terorist koji je 2. novembra 2020. godine svojim bezumnim činom nakratko paralizirao Beč.

## IZGUBLJENE DUŠE

Sasvim je moguće da će s vremenom postati jasniji i psihosocijalni profil 20-godišnjeg napadača. Taj je uvid za sada ograničen samo na izjave osoba koje su ga poznavale, a podudaraju se s desecima opisa koje smo posljednjih godina čuli o počiniteljima sličnih napada. Njegov odvjetnik izjavio je kako je Kujtim bio "tih, i prilično povučen", te odavao dojam "izgubljene duše koja je tragala za svojim mjestom". Opisao ga je kao bezazlenu osobu za koju bi bilo teško pomisliti ili posumnjati da bi bila u stanju počinuti ikakvo zlo.

Po istom svjedočenju, Kujtim nije mogao objasniti šta ga je navelo da ranije pokuša otputovati u Siriju. Mentor koji je vodio njegov slučaj pod okriljem

DERAD programa izjavio je da je mladić bio zadržan "džihadističkim skupinama", pogotovo onim najradikalnijim koje su promovale koncept *tekfira*.<sup>4</sup>

U pogledu religije imao je vrlo naivna shvaćanja, pa je tako "vjerovao da, poput dobre vile, i Bog ispunjava svaku želju koja se iskaže kroz molitvu". Po svjedočenju direktora DERAD-a takva shvaćanja mogu se podvesti pod "literalistički fundamentalizam".<sup>5</sup> Kod takvih osoba shvaćanje svijeta i vlastitog mjesta u njemu obično počiva na jednostavnoj crno-bijeloj matrici koja se razvija kroz takozvanu argumentaciju niskog nivoa kompleksnosti.

Čini se kako su narativi koji promiču upravo takvo viđenje svijeta posebno atraktivni u identitetskim dijasporama na Zapadu, među mladim ljudima, obično druge ili treće generacije useljenika, u potrazi za vlastitim autentičnim identitetom koji ne nalaže odanost ni "starom kraju" ni sredini koju ne osjećaju kao potpuno svoju.

U takvu potragu najviše se upuštaju adolescenti koji su već ušli u prirodan proces separacije od roditelja





**NAPAD U BEČU**  
(FOTO: ASIA NEWS)

i individuacije, odnosno u postupno preuzimanje osobne odgovornosti u emocionalnom, ponašajnom (bihevioralnom) i spoznajnom (kognitivnom) funkcioniranju, uz sve veću nezavisnost od roditelja. Takav proces nerijetko prate nerazumijevanja i sukobi unutar obitelji, pa se događa da mlade osobe upravo u ovakvim simplicističkim ali radikalnim narativima nalaze oslonac za suprotstavljanje roditeljskom autoritetu. Istraživanja su pokazala da proces ideološke radikalizacije koji može odvesti u ekstremizam najčešće potiče potreba za zadovoljenjem socijalnih poriva.

Značajan broj mladih ljudi u ovakvim radikalnim krugovima traži i često ostvaruje primarne društvene potrebe za koje su inače uskraćeni u vlastitim obiteljima – (samo)uvažavanje, osjećaj pripadnosti, identiteta i smisla. U dijasporama proces separacije može biti otežan različitim generacijskim doživljajima stvarnosti. Roditelji su tipično dobro uklopljeni u novu sredinu jer znaju šta im je ona pružila u odnosu na matičnu zajednicu iz koje su emigrirali, dok kod mladih taj osjećaj može biti difuzan i obilježen vlastitim iskustvom nepotpune ili neuspjele integracije, (stvarne ili umišljene) nepravde, marginalizacije, stigmatizacije i ksenofobije, nerijetko bazirane na rasizmu i islamofobiji.

Zato poriv za separacijom od roditelja, ostvarenjem ranije navedenih primarnih socijalnih potreba, u

dijasporama može biti dodatno ojačan. Nije onda ni slučajno što su upravo takve mlade osobe najčešće posebno izložene vrbovanju za potrebe ekstremističkih skupina koje svojim militantnim narativima i specifičnom dinamikom unutrašnje socijalne inkluzije lako i asertivno nameću vrijednosne i identitetske modele koji se usvajaju kao apriorni i neupitni, bez ili s vrlo malo kritičkog promišljanja.

#### **VOJNICI HILAFETA**

Tragičan dokaz ove pretpostavke upravo je videosnimka koju je neposredno pred napad u Beču na društvene mreže postavio 20-godišnji Kujtim Fejzullai, porijeklom iz sela Čelopek kod Tetova. Naoručan automatskom puškom, pištoljem i mačedom, sada kao Abu Dudžana al-Albani, na arapskom jeziku prisegnuo je na vjernost novom halifi Islamske države Abu Ibrahimu al-Hashimiju al-Qurashiju.<sup>6</sup>

Dijete gastarbajtera, u konfliktu s obitelji i društvom, postao je tako vojnik hilafeta. Položio je vlastiti život i oduzeo još četiri nedužna u bezumnom devetominutnom pohodu koji je po svemu sudeći bio vrhunac njegove tragične samoaktualizacije.

Zanimljivo je ovdje podsjetiti kako se kontakt s ovakvim idejama i onima koji ih promiču u balkanskim dijasporama na Zapadu odvija uglavnom



u neformalnim kongregacijama koje se okupljaju u tamošnjim improviziranim bogomoljama ili u privatnosti obiteljskih domova. Više od dva i pol desetljeća produkcija najradikalnijih ideoloških narativa ove vrste, ali i nastojanja da se oni prošire i učvrste u matičnim zemljama porijekla, dolaze upravo iz takvih mikrozajednica koje operiraju u Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj.<sup>7</sup> Nije slučajno što je od oko 1.100 muškaraca, žena i djece porijeklom sa Zapadnog Balkana koji su se od 2012. do 2016. priključili nekoj od zaraćenih islamističkih frakcija u Siriji i Iraku njih više od četvrtine stiglo iz dijaspor, a najviše upravo iz Austrije.

Neposredno nakon napada austrijske su vlasti zatvorile dva okupljališta takvih mikrozajednica – mesdžide al-Tewhid u Murlingenstrasse, u bečkom 12. okrugu (Vienna-Meidling), te Melit Ibrahim u Hasnerstrasse, u 16. okrugu (Ottakring). Objavljeno je da te dvije kongregacije nisu ispunile uvjete iz dopuštenja za rad – pozitivan odnos prema državi i društvu, te da su izravno doprinijele radikalizaciji napadača Kujtima Fejzullaija i pružale utočište drugim militantnim islamistima.<sup>8</sup>

Mesdžid Tewhid djelovao je u okviru Islamske zajednice u Austriji (Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich – IGGÖ), a na njegovom je čelu Muhamed Porča. Ovaj Sarajlija, kojeg zbog utjecaja na sljedbenike u Bosni i Hercegovini i dijaspori jedan karijerni domaći policajac naziva "Aymanom al-Zawahirijem s Vratnika" (naselje u sarajevskoj općini Stari Grad), zbog neostvarene ambicije da nakon školovanja u inozemstvu zauzme odgovarajuće mjesto u hijerarhiji Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, odselivši se u Beč, počeo je raditi na njenom rušenju.

## BALKANOVA ŠKOLA RADIKALIZACIJE

Smatra se da je Porča odnjegovao i ohrabrio odlazak u Bosnu i Hercegovinu niza selefijskih daija (predavači koji pozivaju u vjeru), uključujući bivšeg neformalnog vođu te zajednice Nusreta Imamovića, te podržavao nastanak selefijskih enklava u Bosni i Hercegovini kako bi se potkopao autoritet tamošnje Islamske zajednice.

Drugi zatvoreni mesdžid, Melit Ibrahim, nije bio povezan ni s jednom krovnom organizacijom u

Austriji, a kao osoba od utjecaja vezana za ovu kongregaciju navodi se također bosanskohercegovački državljanin Nedžad Kučević, poznatiji kao Nedžad Balkan ili Ebu Muhamed, rođen u Beču, a porijeklom iz Tutina u Srbiji.

Za razliku od Porče, koji do sada nije imao većih problema s austrijskom policijom, ovaj bivši kick-bokser privođen je više puta, posljednji put 2019. godine, uglavnom zbog organizacije militantnih grupa, članstva u zločinačkoj organizaciji, protudržavnog djelovanja i vrbovanja za potrebe Islamske države.

Za Balkana se vjeruje da je sudjelovao u radikalizaciji još nekoliko neostvarenih boraca ISIL-a, među kojima je Lorenz K., koji je 2018. nagovorio 12-godišnjeg dječaka da pokuša izvesti samoubilački napad na božićnu tržnicu u Ludwigshafenu (Njemačka), a sam je planirao izvesti bombaški napad na američku vojnu bazu Ramstein u Njemačkoj, uz pomoć šesnaestogodišnje djevojke s kojom se šerijatski oženio.

Austrijski sud osudio je Lorenza K. na devet godina zatvora. Vjeruje se da je upravo Nedžad Balkan utjecao na radikalizaciju Mevlida Jašarevića, napadača na Ambasadu Sjedinjenih Država u Sarajevu 28. 10. 2011. godine, u vrijeme kada je ovaj posjećivao Balkanov mesdžid u Beču.

Također, smatra se da je, propovijedajući ideologiju *tekfira*, Balkan presudno utjecao i na još jednog neostvarenog borca ISIL-a iz BiH – Maksima Božića, koji je 2018. godine pripremao napad na zgradu Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) u Sarajevu i zgradu Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona. Božić je krajem 2019. godine pravomoćno osuđen na šest godina zatvora, a njegov pomagač Edin Hastor na tri godine.<sup>9</sup> Zbog ovih i drugih slučajeva austrijski mediji nazvali su Nedžada Balkana "najgorim propovjednikom mržnje" u toj zemlji.<sup>10</sup>

Među utjecajnim autoritetima koji su sudjelovali u radikalizaciji i vrbovanju mladih u zemljama nje-mačkog govornog područja bio je i Mirsad Omerović, porijeklom iz Tutina u Srbiji, poznatiji kao Ebu Tejma. Uhapšen je 2014. godine u akciji austrijske policije kodnog naziva "Palmyra", te osuđen na 20 godina zatvora. Omerović i grupa istomišljenika koju je predvodio vrbovala je i potaknula na odlazak

u Siriju oko 160 osoba iz balkanske dijasfore, ali i šire, u dobi između 14 i 30 godina. Na teret mu je stavljena i pogibija dviju mladih djevojaka, Austrijanki bosanskohercegovačkih korijena, Samre K. i Sabine S.<sup>11</sup>

### VAŽNOST DRUŠTVENOG KONTEKSTA

Navedeni primjeri govore u prilog tezi da je proces radikalizacije u nasilni ekstremizam usko povezan s društvenim kontekstom i da ga taj kontekst presudno određuje. Ova je spoznaja vrlo važna i za suprotan proces – deradikalizacije, u zatvorskom ili nekom drugom okruženju.

Takav proces polazi od pretpostavke da je kod radikalizirane osobe nužno prvo promijeniti način razmišljanja, a onda posljedično i njeno ponašanje, najprije tako da se odrekne nasilja. Međutim, sasvim je izvjesno da bi takvu osobu bilo neophodno potpuno odvojiti od ranijeg društvenog okruženja i prekinuti njene kontakte s grupama u kojima je izvorno radikalizirana, kao i s pojedincima koji su se u njima nametnuli kao bespogovorni autoriteti.

Priča o bečkom teroristi Kujtimu Fejzullaiju svjedoči koliko je to važno. DERAD-ovi mentori primijetili su pozitivne promjene u načinu njegovog razmišljanja i zato su preporučili raniji otpust iz zatvora, ali su vjerovatno podcijenili mogućnost da će povratak u isti društveni kontekst iz kojega je potekao i u kojem je radikaliziran ne samo poništiti efekte napretka postignutog u zatvoru nego i potaknuti jačanje radikalnih uvjerenja koja su onda eskalirala pripremom i izvršenjem akta brutalnog nasilja. To je tragično zakašnjela ali važna spoznaja za sve koji još uvijek vjeruju u koncept deradikalizacije – napor s neizvjesnim i često varljivim ishodom. ■

### BILJEŠKE

- 1 “Vienna terror attack: Police investigating 21 potential accomplices,” DW, 13 November 2020; “Vienna terrorist Kujtim Fejzulai, a football-crazed boy who became a cold-blooded gunman,” The Times, 7 November 2020, “Nobody thought Vienna attacker was capable of this, says his former lawyer,” CNN, 4 November 2020.
- 2 Šire o ovome u, Terrorist Attacks, Failed Attacks and Plots in the West linked to the Syrian-Iraqi Context (2013-2016), Center for the Analysis of Terrorism, Paris, March 2017.
- 3 Za više o ovome, pogledati Robin Wright, “Abu Muhammad al-Adnani, the Voice of ISIS, Is Dead,” New Yorker, 31 August 2016.
- 4 Tekfir je u osnovi proglašavanje drugih muslimana nevjernicima i odmetnicima od vjere. Za više o ovome, vidi Muhamed Jusić, Islamiistički pokreti: reprezentativan pregled, Emanet, Zenica, 2005.
- 5 “Vienna terrorist Kujtim Fejzulai, a football-crazed boy who became a cold-blooded gunman,” The Times, 7 November 2020.
- 6 Ebu Dudžana je bio jedan od suboraca poslanika Muhammeda, posebno vješt u rukovanju mačem, a spominje se u više hadisa. Zbog ratničke vještine njegovo je ime popularno među islamiističkim militantima. Kao ratno ime (kunya) Ebu Dudžana su koristili Ainul Bahri, vojni zapovjednik militantne skupine Džema Islamiya (ar. al-Jamā‘ah al-Islāmiyyah); glavni zapovjednik militantne pakistanske skupine Lashkar-e-Toiba, čije pravo ime nije nikada otkriveno; Gadzhimurad Dolgатов, vođa dagestanskog ogranka Kavkaskog emirata Gadzhimurad Dolgатов, a prema dostupnim saznanjima, najmanje jedan državljanin BiH pripadnik ISIL-a u Siriji također se odlučio uzeti ovo ime.
- 7 Diseminacija takvih militantnih narativa u dijelu dijasfore uglavnom se odvija na njemačkom jeziku, koji je tako postao *lingua franca* (zajednički, “krovni” jezik) kojim se, često bolje nego maternjim, služe osobe porijeklom iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova, Sjeverne Makedonije i Srbije. Zbog razlika u domaćim slavenskim i albanskom jeziku takvu vrstu razumijevanja danas je nemoguće postići u matičnoj regiji, pa su ovakve etnički i jezično miješane militantne strukture kod nas vrlo rijetke.
- 8 “Zwei Moscheen in Wien geschlossen,” ORF Vienna, 4 November 2011.
- 9 “Drugostepena presuda u predmetu Maksim Božić i drugi”, Sud BiH, 5. 12. 2019.
- 10 Meliha Kešmer, “Radikalne veze’ osoba iz Zapadnog Balkana u Austriji”, Radio Slobodna Evropa, 4. novembar/studeni 2020.
- 11 Rodolfo Toè, “Austria Jails Balkan - Born Jihadi Recruiter,” BIRN, 14 July 2016.

**RAZGOVOR S POVODOM** Prof. dr. Adis Maksić, vanredni profesor na Odsjeku za međunarodne odnose i evropske studije Univerziteta Burch, za Atlantsku inicijativu

# Dolazak Joea Bidena donijet će novi vjetar u leđa euroatlantskim integracijama Bosne i Hercegovine

Može se očekivati suprotstavljanje političkim akterima koji prijete teritorijalnom integritetu Bosne i Hercegovine te snažnija podrška nezavisnosti Kosova, kazao je Maksić



MAKSIĆ: BRZO ĆE SE OSJETITI ZAOKRET U AMERIČKOJ POLITICI  
(FOTO: VEČER)

Piše: Atlantska inicijativa

Američki predsjednički izbori održani 3. novembra donijeli su, uz one iz 2000. godine (Al Gore – George W. Bush), vjerovatno najdramatičniju završnicu u 244 godine dugoj historiji demokratije najmoćnije sile svijeta.

Uprkos činjenici da do trenutka izlaska ovog broja Newslettera odlazeći američki predsjednik Donald

Trump nije priznao poraz demokratskog izazivača Joea Bidena, te da danima cijeli svijet prati Trumpova mučna nastojanja da dovede u pitanje izborni proces ili ga čak prekine ("Zaustavite brojanje glasova", rečenica koja će ostati zabilježena u političkoj historiji Amerike), jasno je da je izabrani 46. američki predsjednik na izborima dobio 306 elektora, premašivši uvelike potrebnih 270. Biden je pobijedio s ponajvišom pobjedom u historiji američkog glasanja.





**BIDEN U PARLAMENTU BIH 2009. GODINE: ŠTA SE MOŽE OČEKIVATI?**  
(FOTO: TPORTAL.HR)

Američki mediji proglasili su Bidena pobjednikom američkih predsjedničkih izbora nakon što su mu dodijelili pobjedu u ključnoj državi Pennsylvaniji 7. novembra.

U međuvremenu, potvrđeno je da se elektorski kolegij (538 elektora) sastaje 14. decembra. Oni glasaju i svoje glasove poštom šalju na nekoliko adresa, među ostalima i na adresu aktualnog američkog potpredsjednika.

Potom 6. januara oba doma Kongresa verificiraju glasove elektora. Konačno, inauguracija novog predsjednika održat će se, kako je ustavom određeno, 20. januara u podne ispred Kongresa, kada bi Biden i zvanično trebao stupiti na dužnost američkog predsjednika.

O tome šta donose američki izbori, kakvu politiku bi mogao voditi američki lider čiju pobjedu je priželjkivao bezmalo cijeli slobodni svijet, Bidenovoj doktrini i koliko će se ona razlikovati od prethodnih administracija, te šta mogu očekivati zemlje Zapadnog Balkana za Atlantsku inicijativu govori vanredni profesor na Odsjeku za međunarodne odnose i evropske studije Univerziteta Burch, **prof. dr. Adis Maksić**.

Srednjoškolsko obrazovanje završio je u Americi, nakon čega je na *Michigan State univerzitetu* diplomirao kriminalistiku. Fasciniran utjecajem politike na svakodnevne živote ljudi, na njihove identitete, ambicije i životne stilove, 2008. godine upisuje Virginia Tech univerzitet, gdje polaže master političkih nauka.

Profesor Maksić je još u Americi dobio nagradu za najbolju doktorsku disertaciju, koja je kasnije prerasla u knjigu čija je tema etnička mobilizacija i analiza onoga što se desilo u Bosni i Hercegovini.

Riječ je o knjizi pod originalnim naslovom *Ethnic Mobilization, Violence, and the Politics of Affect: The Serb Democratic Party and the Bosnian War*, koja se može pronaći na Amazon.com. (<https://www.amazon.com/Ethnic-Mobilization-Violence-Politics-Affect/dp/3319482920>) i koja ima izuzetan odjek među naučnicima i čitalačkom publikom.

## **VELIKA RASKRSNICA**

Minuli izbori u SAD-u, započinje Maksić, došli su u vrijeme kada je američko društvo na velikoj raskrsnici između dva direktno suprotstavljena koncepta nacionalnog identiteta.

"Rekordna izlaznost potvrđuje da su američki glasači prepoznali svoj ulog. Rezultati se još uvijek ne mogu sagledati u cijelosti jer ih predsjednik Trump osporava, a sve upućuje na to da će sudski procesi potrajati još sedmicama. Iako je Joe Biden odnio jasnu pobjedu, u rukama Donalda Trumpa ostaje politička moć koja je nesvakidašnja kada je riječ o poraženom kandidatu. Tu prvenstveno mislim na ostrašćenost mnogih od preko 73 miliona njegovih glasača, koji ga ne vide kao običnog političara, već kao vođu-spasioca u borbi običnog naroda protiv distanciranih vašingtonskih elita. Upravo u tom paradoksalnom prostoru 'antipolitičkog političara'



**VUČIĆ I PUTIN: BIDEN ZAGOVORNIK SUPROTSTAVLJANJA ŠIRENJU RUSKOG UTJECAJA**  
(FOTO: KABINET PREDSEDNIKA SRBIJE)

teatralizam Donalda Trumpa dobija svoju političku potentnost", kaže Maksić.

Prema njegovim riječima, nedvojbeno je da budućnost odnosa između Amerikanaca u značajnoj mjeri ovisi o tome na koji će način Donald Trump koristiti spomenuti kapital.

"Sve ukazuje na to da će nastaviti s dobro isprobanom metodom mobiliziranja skepse i nevjerice prema svemu što je zvanično, naučno ili dolazi iz *mainstreama*, a sve kako bi održao naraciju o navodnom spašavanju običnog čovjeka od korumpiranih elita. U tom kontekstu trebamo gledati i sudske procese i zavjere o tobožnjoj krađi glasova koje Donald Trump propagira putem društvenih mreža. Time odlazeći američki predsjednik šalje poruku masama sljedbenika o moralnoj superiornosti njegovog stava u opoziciji prema ustaljenim normama i procedurama, vršeći svojevrsan napad na institucije američke demokratije", naveo je.

Međutim, Maksić smatra da je u konačnici američki institucionalni sistem dovoljno snažan da izdrži ove populističke izazove.

"Donald Trump će vjerovatno odbiti da prihvati poraze i u sudskim bitkama, ali za očekivati je da će s vremenom realnost prihvatiti drugi utjecajni republikanci, ostavljajući predsjednika usamljenog u njegovoj vaninstitucionalnoj avanturi. To će značiti mirnu tranziciju i dolazak administracije Joea Bidena, ali ne nužno i politički kraj Donalda Trumpa. U kojoj mjeri će Biden ispuniti obećanje o ponovnom ujedinjenju američkog društva uveliko ovisi i o tome da li će Donald Trump nastaviti aktivno mobilizirati svoje sljedbenike, osnažujući sve ono što razjedinjuje Amerikance i osporavajući legitimitet novog predsjednika. Uprkos tome, za buduće jedinstvo Amerike svakako je bolje da s pozicije predsjednika dolaze poruke koje prepoznaju sentimente svih segmenata društva, a ne samo svojih glasača", ukazuje sagovornik Atlantske inicijative.

U prvim analizama o vanjskopolitičkim ciljevima nove američke administracije kaže se kako "Sjedinjene Države žele ponovo sjesti na čelo stola, na mjesto s kojeg će se zajedno sa saveznicima i partnerima uhvatiti ukoštac s globalnim prijetnjama".

Nameće se pitanje uolikoj mjeri će unutrašnja politika i polarizacija uopće dozvoliti da SAD postane aktivniji u međunarodnoj politici kako se očekuje. Ili će se zbog toga angažman na Zapadnom Balkanu svesti samo na osnaživanje drugih partnera, poput EU, da djeluju u ime SAD-a?

"Generalna aktivnost SAD-a u međunarodnoj politici i specifični angažman na Zapadnom Balkanu dva su odvojena segmenta. Unutrašnja polarizacija neće usporiti povratak prijašnjim strukturama američke vanjske politike. Joe Biden je neko ko poznaje međunarodne odnose bolje nego većina njegovih prethodnika i oslanjat će se na to iskustvo kako bi oblikovao zaokret u vanjskoj politici uprkos unutrašnjim turbulencijama", uvjeren je Maksić.

#### AMERICA IS BACK

Već u ranim fazama Bidenovog mandata, ukazuje profesor međunarodnih odnosa, možemo očekivati veće učešće SAD-a u međunarodnim institucijama, povratak klimatskim sporazumima, osnaživanje savezništava unutar NATO-a itd.

"Sam Biden je to najavio u postizbornim razgovorima s transatlantskim kolegama, sumirajući ih frazom 'America is back'. Također, vrlo brzo će se osjetiti zaokret u američkoj politici u pogledu Irana, Sjeverne Koreje i izraelsko-palestinskog sukoba. Što se tiče Zapadnog Balkana, on već dugo vremena nije na listi prioriteta i to neće promijeniti ni činjenica da je Bidenova politička karijera obilježena dugogodišnjom posvećenošću ovom dijelu svijeta. Razlog nisu unutrašnje podjele, nego veće brige koje Amerika ima na međunarodnoj sceni. Ipak, to ne znači da se promjena u Washingtonu neće osjetiti na Balkanu. Možemo očekivati blagi porast utjecaja SAD-a, ali tek nakon što Bidenov mandat bude odmicao, i oslikavat će se prvenstveno osnaživanjem NATO puta Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu SAD će vršiti određene pritiske na regionalne političare zajedno s NATO partnerima iz Evropske unije", analizira ugledni profesor.

Profesor Edward P. Joseph primijetio je da je Trump "izgubio Zapadni Balkan", i to svojom politikom "ne vidimo zlo". Zanimalo nas je i koliko će se takav jedan pristup odraziti na politiku nove američke administracije.

#### RAZLIKE IZMEĐU OBAME I BIDENA BIT ĆE ZNATNE

Trumpov mandat, koji je narušio postojeći konsenzus usaglašenih međunarodnih normi do kojih posebno drže države zapadnih liberalnih demokratija, od poštovanja logike do dostignuća savremene nauke, gotovo je obesmislio mogućnost kritike Obaminog mandata, kao i oprez o međunarodnoj strategiji dolazeće administracije.

Međutim, evidentno je da je Obamin multilateralizam u značajnoj mjeri omogućio jačanje Rusije i Kine, odnosno da je Obamina doktrina potcijenila i Rusiju i Kinu.

Dajući odgovor na ovo pitanje, profesor Maksić se osvrnuo na konstataciju o Obaminom potcjenjivanju Rusije, s kojom se, kako veli, slaže tek djelomično.

"Tačno je da smo za vrijeme mandata Baracka Obame vidjeli porast ruskog utjecaja u Siriji, Ukrajini, kao i na Balkanu. Obamina doktrina doprinijela je tom procesu ustupcima poput odustajanja od izgradnje protivraketskog štita u Češkoj i Poljskoj te relativno blagom reakcijom u vezi s ruskom agresijom u Ukrajini. Sigurno je da su ti potezi doprinijeli stvaranju percepcije o američkom povlačenju s evropskog kontinenta i pojačali apetite Vladimira Putina. Međutim, ruska asertivnost u bivšim sovjetskim republikama (*near abroad*) počela je još prije mandata Baracka Obame. Ruski *blitzkrieg* u Gruziji i zauzimanje Južne Osetije desio se još 2008. godine i naišao je na blagu reakciju tadašnjeg predsjednika Georgea W. Busha", analizira Maksić.

"Pobjeda Joea Bidena će pokrenuti tri toka koja sinergijski vode ka većem prisustvu SAD-a u našoj regiji. Jedan proizlazi iz toga da će u Bijeloj kući boraviti čovjek kojem je to prisustvo i lično postignuće, i koji dobro zna sve opasnosti etno-ekspanzionističkih politika u našoj regiji", kazat će Maksić.

Sigurno je, vjeruje, da će Biden itekako vrednovati plodove američkog angažmana na Balkanu. To uključuje snažniju podršku nezavisnosti Kosova, "suprotstavljanje političkim akterima koji prijete



teritorijalnom integritetu Bosne i Hercegovine, kao i odbacivanje ideja o crtanju novih granica u regiji s kojim se poigravala Trumpova administracija".

"Također, američka vanjska politika će ponovo dobiti svoju idealističku dimenziju, u smislu promoviranja vrijednosti liberalne demokratije. U regionalnom kontekstu to prvenstveno znači zaokret u odnosu SAD-a prema režimu Aleksandra Vučića, koji će sada biti ocjenjivan ne samo po vanjskopolitičkim potezima već i po autoritativnim trendovima unutar Srbije. Dalje, jače prisustvo na Zapadnom Balkanu

#### **BIDENOVA DOKTRINA**

U nastojanjima da se predvide budući pravci američke politike pod 46. predsjednikom nameće se kao važno pitanje imamo li dovoljno informacija da govorimo o prirodi Bidenove doktrine na međunarodnoj sceni.

"Još uvijek nemamo, ali možemo formirati očekivanja na osnovu trenutnih globalnih konstelacija i mnoštva dokaza o Bidenovom pogledu na svijet i ulogu SAD-a u njemu.

Joe Biden je posvećen američkom liderstvu u međunarodnim odnosima, i sigurno je da će se suprotstaviti izolacijskim tendencijama koje smo mogli vidjeti posljednjih godina.

Bidenova doktrina će se vjerovatno graditi oko vizije Amerike koju je devedesetih godina Madeleine Albright formulirala konceptom nezaobilazne nacije (*indispensable nation*), s tim što će biti prilagođen trenutnim odnosima moći.

Za razliku od unipolarnog momenta koji se desio prije dva i po desetljeća, strukture današnjeg multipolarnog sistema prisilit će Joea Bidena da balansira taj koncept s većom dozom realizma. Dakle, Amerika će aktivno učestvovati u svim segmentima međunarodnih odnosa, a tamo gdje joj geopolitički imperativi to dozvole i ne idu nauštrb realpolitičkih kalkulacija vratit će se promociji diskursa ljudskih prava i ideje liberalne demokratije", zaključio je Maksić.

bit će rezultat i realpolitičkih kalkulacija. Joe Biden nije ljubitelj Vladimira Putina i zagovornik je čvrstog otpora širenju ruskog utjecaja. To će se reflektirati na regiju kroz politiku ekspanzije NATO-a, odnosno onemogućavanje kreiranja vakuuma koji bi mogla popuniti Rusija", smatra on.

#### **BIDEN I RUSIJA NA BALKANU**

Vanjskopolitički prioriteti Bosne i Hercegovine su, svakako, NATO i EU. Na koji način nova administracija može pomoći ostvarenju ovih strateških ciljeva naše zemlje imajući opet u vidu sve probleme, pa i vanjske utjecaje, koji su se ispriječili na tom zaista dugom i iscrpljujućem putu?

Odgovarajući na ovo pitanje, Maksić podvlači kako su američki predsjednici u poziciji da kreiraju geopolitičke trendove, nekad energičnim zalaganjem za njih, a nekad nezainteresiranošću za nastavak prethodnih.

"Unilateralnost administracije Donalda Trumpa uradila je ovo drugo. Američko liderstvo u NATO savezu je oslabilo, i taj vakuum nijedna druga zemlja trenutno nije sposobna popuniti. Rezultat je osnaženje političkih centara u regiji koji usporavaju i put Bosne i Hercegovine ka euroatlantskim integracijama. Rastući ruski utjecaj osjeća se u mobilizaciji kulturnih veza u svrhu veće medijske i ekonomske prisutnosti u Srbiji, Crnoj Gori i bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska. Rezultati ovog utjecaja vidljivi su u sve žustrijem i direktnijem otporu Banje Luke ideji pristupanja Bosne i Hercegovine NATO-u. Percepciji slabljenja NATO utjecaja doprinijeli su i trendovi koji su zahvatili dvije regionalne članice saveza, Crnu Goru i Sjevernu Makedoniju. Pobjeda prosrpskih snaga u Crnoj Gori, kao i pretenzije prema Sjevernoj Makedoniji koje su dolazile iz samog vrha vlasti još jedne NATO članice, Bugarske, šalju poruku da pristup ovom Savezu više nije *panaceja* koja otklanja sve sigurnosne brige", smatra Maksić.

#### **MRKVA I BATINA**

U ovom kontekstu, uvjeren je Maksić, dolazak Joea Bidena donijet će novi vjetar u leđa euroatlantskim integracijama Bosne i Hercegovine.

"Povratak američkog liderstva osnažit će NATO savezništva i kreirati novu energiju za suprotstavljanje ruskom utjecaju u regiji. To će se manifestirati u diplomatskim aktivnostima koje će lokalnim političarima donositi 'mrkvu' za ispunjavanje uslova za prijem u Evropsku uniju i NATO, a 'batinu' odnosno izolaciju onima koji osporavaju ovaj put i prijete integritetima regionalnih zemalja. Joe Biden se neće voditi samo uskim realpolitičkim kalkulacijama, već će i braniti principe nepovredivosti granica i promovirati vrijednosti na kojima počivaju euroatlantski savezi. Ostaje da se vidi koliko će snažan biti ovaj angažman, ali izvjesno je da će se nova administracija odlučnije uhvatiti ukoštac s problemima koji koče Bosnu i Hercegovinu na putu integracija", smatra Maksić.

Trumpov mandat obilježila je, između ostalog, i kriza euroatlantskog savezništva, i zbog toga su se one političke snage u našoj državi koje su za članstvo u EU i NATO obradovale pobjedi Bidena. Međutim, period Obamine administracije, kada je Biden bio potpredsjednik, obilježilo je i povlačenje SAD-a iz regije Zapadnog Balkana, što je otvorilo vrata brojnim malignim utjecajima.

Zanimalo nas je imamo li osnova očekivati veliki povratak američkog utjecaja u našem regionu.

"Joe Biden će biti predsjednik, a ne potpredsjednik SAD-a. Za razliku od Baracka Obame, vanjska politika je njegova jača strana. Mislim da će Biden upotrijebiti svoje bogato iskustvo kako bi ostavio trag u američkoj vanjskoj politici koji neće biti isti kao onaj administracije u kojoj je bio potpredsjednik. Dolazeći predsjednik vidi američku ulogu na međunarodnoj sceni kroz prizmu inherentnog sukoba između zapadnih vrijednosti i autokratskih formi vladavine. U tom konfliktu američka tvrda moć nije ništa manje bitna od meke moći", objašnjava nam profesor međunarodnih odnosa i dodaje:

"Za razliku od Obaminog moralnog multilateralizma i bojažljivosti od upotrebe tvrde moći, Bidenov pristup će biti asertivniji u pogledu odnosa s Rusijom i Kinom. Posljedično, to znači jačanje američkog utjecaja i u našem regionu, mada taj trend ne bih nazvao 'velikim povratkom' s obzirom na to da neće biti povratka na dominantno prisustvo koje je SAD imao u regiji do prije deceniju i po. Dakle, te promjene će se desiti, ali moramo ih posmatrati kroz iznijansirane pojmove." ■

## RUSIJA I KINA

Nadalje, smatra profesor Maksić, Rusija je geopolitički u prednosti u tim sukobima koji se dešavaju na njenim granicama u vrijeme dok se SAD, kao prekookeanska sila, bezuspješno pokušava izvući iz naizgled beskrajskih vojnih angažmana u Afganistanu i Iraku.

"Ni situacija sa Sirijom nije puno drugačija s obzirom na tradicionalno rusko vojno prisustvo u toj zemlji i sasvim je razumljivo odustajanje Washingtona od misije svrgavanja Bašara al-Asada koja je mogla uvesti američku vojsku u još jedno 'živo blato'. Obama je dakle naslijedio konstelaciju multipolarnog svijeta koja ne ostavlja širok prostor za manevriranje poput onog koje su imale američke administracije u prvoj deceniji nakon hladnog rata.

U opreznom traženju delikatnog balansa između geopolitičkih imperativa i promocije demokratskih vrijednosti prednost koju je Obama dao diplomatiji i multilateralizmu rezultirala je smanjenjem američkog utjecaja u više trusnih geopolitičkih područja. Mislim da će u ovom segmentu razlike između Obame i Bidena biti znatne. Tu ne mislim samo na čvršći stav prema Rusiji, već i na odnose s Kinom s obzirom na to da je merkantilistička i konfrontacijska politika Donalda Trumpa prema Kini dobila određenu inerciju. To je pravac koji novi predsjednik neće lako promijeniti. Ako se prisjetimo i Bidenovih kritika prema Kini po osnovi nepoštivanja ljudskih prava, nisam siguran u kojoj mjeri to i želi."

# Lokalni izbori – šta poslije?



LOKALNI IZBORI: JE LI BOSNA I HERCEGOVINA NA PREKRETNICI?  
(FOTO: ANADOLIJA)

Piše: Dr. Srđan Puhalo

**L**okalni izbori u Bosni i Hercegovini trebali su se održati 4. oktobra 2020. godine. Odlukom Centrale izborne komisije Bosne i Hercegovine (CIK) odloženi su za 15. novembar jer nisu bili stvoreni zakonski preduslovi za njihovo održavanje.<sup>1</sup> Normalnim jezikom rečeno, nadležne institucije nisu obezbijedile sredstva za provođenje izbora.

Osim prolongiranja održavanja izbora, pandemija koronavirusa (COVID-19) takođe je obilježila protekle izbore u Bosni i Hercegovini i sve ono što je izborima prethodilo.

Ona je imala višestruki uticaj na izbore. Iako je pandemija počela još u martu ove godine, stiće se

utisak da to nije u velikoj mjeri uticalo na kreiranje predizbornih strategija političkih partija i one su se pripremale za predizbornu kampanju kao da COVID-19 ne postoji.

## NOVA REALNOST

To se najbolje moglo vidjeti na početku kampanje, kada su skoro sve partije krenule rutinski sa spotovima, bilbordima, plakatima i stranačkim skupovima, što je za posljedicu imalo povećan broj zaraženih, kako ljudi tako i političkih lidera.

Nakon desetak dana došlo je do porasta broja oboljelih od COVID-19, a onda je uslijedila reakcija



struke i pritisak javnosti da se ukinu ili barem ograniči broj prisutnih na predizbornim skupovima. Mnoge partije su prihvatile ove sugestije i odrekle se masovnih okupljanja, a predizborne kampanje su se preselile u male prostore, klasične medije i društvene mreže.

Ovakav ambijent je u velikoj mjeri uticao na sužavanje manevarskog prostora partijama sa velikim brojem članova, dok su se male i siromašne partije lakše prilagodile "novoj normalnosti".

S druge strane, COVID-19 je uticao na promjenu prioriteta kod samih glasača. Najednom zaštita vitalnih nacionalnih interesa, ukidanje entiteta, izdvajanje iz Bosne i Hercegovine postaju manje važna pitanja, a pitanja kvaliteta i organizacije zdravstva, opremljenosti bolnica, broj zaraženih i umrlih postaju važna.

Osim zdravstvenih tema, u prvi plan su "iskočila" pitanja o stanju domaće ekonomije, očuvanja radnih mjesta, redovnih primanja, funkcionisanja školstva i cjelokupnog života u doba korone. Na ova pitanja, iako se radi o lokalnim izborima, mnoge političke partije nisu imale adekvatan odgovor.

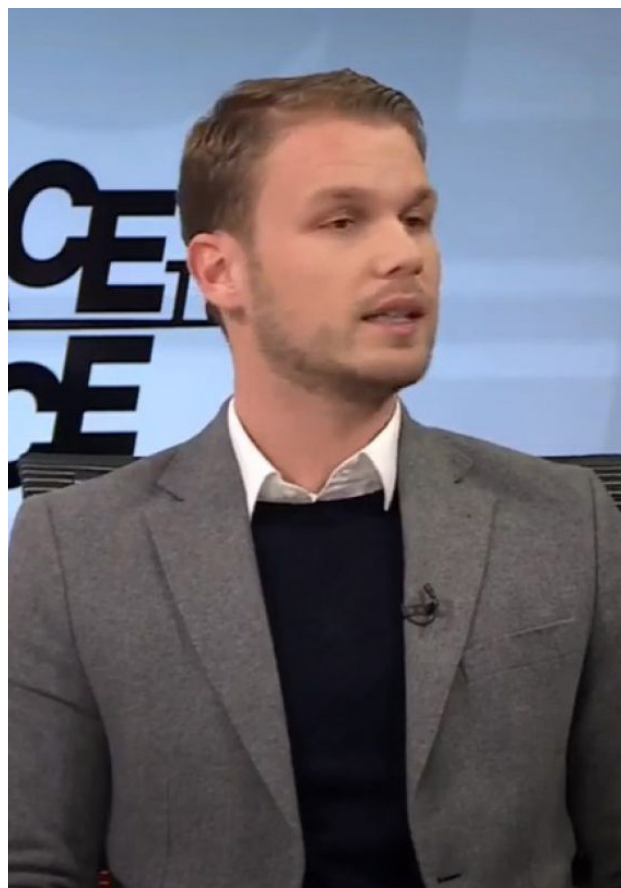
Ova dva događaja, kao i sve ono što je proisteklo iz ovih događaja, u velikoj mjeri su uticala na rezultate izbora u Bosni i Hercegovini.

#### **ŠTA SE DESILO U BANJALUCI?**

Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini održani su u 141 lokalnoj zajednici, 70 opština u Federaciji BiH i 62 opštine u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko, ali mi ćemo analizirati samo četiri grada koja su obilježila protekle izbore.

U Banjaluci je nakon 22 godine vladavine SNSD-a došlo do promjene na mjestu gradonačelnika pobjedom Draška Stanivukovića iz PDP-a. Budući da je Banjaluka administrativni, ekonomski i kulturni centar bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska, sasvim je jasno koliko je pobjeda opozicije važna.

Imamo li u vidu da niko nije ni pomišljao, a kamoli predviđao Stanivukovićevu pobjedu, sasvim je jasno zašto smo izabrali Banjaluku. Postoji



**STANIVUKOVIĆ: NOVI GRADONAČELNIK BANJE LUKE**

nekoliko faktora koji su uticali da kandidat PDP-a bude pobjednik u Banjaluci.

Stanivuković je prije kandidature za gradonačelnika Banjaluke bio narodni poslanik u Parlamentu Republike Srpske, gdje je, zajedno sa kolegicom Jelenom Trivić i Nebojšom Vukanovićem, svojim nastupima i retorikom dovodio do ludila predstavnike vlasti.

Poznati su njihovi dueli sa Miloradom Dodikom<sup>2</sup> i šamar ministra policije Republike Srpske upućen Stanivukoviću.<sup>3</sup> Stanivuković je nastojao da pokaže da se ne plaši Dodika, ali vrlo često i da ga ne poštuje kao političara. Važno je naglasiti da je Stanivuković svoju kampanju za gradonačelnika Banjaluke počeo mnogo ranije nego što je kandidatura bila zvanično objavljena i da se u tom radu više oslanjao na društvene mreže (fejsbuk, jutjub i instagram) nego na klasične medije.

On je proizvodio događaje i plasirao ih u javnost, a mediji su ih preuzimali ili ignorisali. Osim na društvenim mrežama, Stanivuković je bio stalno na terenu među

**MANDIĆ: NOVE POLITIČKE  
SNAGE U SARAJEVU  
(FOTO: NAŠA STRANKA)**



građanima, što je dalo rezultate. Optuživan od političara iz vlasti i medija bliskih vlastima da je premlad, nekompetentan, rijaliti političar, sin tajkuna, izdajnik srpskog naroda, Stanivuković je neumornim i promišljenim radom sve to eliminisao i ignorisao.

Sa dolaskom pandemije i njenom eskalacijom u oktobru, te zabranom masovnih političkih okupljanja, ova strategija se pokazala mnogo boljom od strategija partija koje su se uzdale u disciplinu partijskog članstva i lojalnost zaposlenih u javnim ustanovama. Iako je Stanivuković osvojio mjesto gradonačelnika Banjaluke, većinu u gradskom parlamentu imaće koalicija okupljena oko SNSD-a,<sup>4</sup> što će njegov rad i te kako otežati.

Dodamo li tome i činjenicu da je SNSD na vlasti u entitetu, jasno je da će Stanivuković nailaziti na mnoge prepreke u svom radu. Kako će se nositi sa svim tim, ostaje da se vidi.

#### **POZADINA PADA SDA**

U sarajevskim opštinama su se sa većom vjerovanošću mogle naslutiti promjene nego u Banjaluci s obzirom na sve ono što se u ovoj godini dešavalo

dok je SDA sa koalicionim partnerima bila na vlasti. Početkom godine u Kantonu Sarajevo dolazi do smjene vlasti kada koaliciju od šest stranaka mijenjaju partije na čelu sa SDA.<sup>5</sup>

To je bila strateška greška jer se pokazalo da osam mjeseci nije dovoljno dug period da nova kantonalna vlast bilo šta značajno promijeni i unaprijedi. Ubrzo nakon preuzimanja vlasti u kantonu u Bosnu i Hercegovinu dolazi pandemija, a kantonalne vlasti se ne snalaze najbolje u novonastaloj situaciji. To je sigurno jedan od faktora koji je uticao na pad popularnosti SDA u Sarajevu.

Takođe, u tom periodu isplivale su dvije afere u kojima su glavni akteri visoki dužnosnici SDA. Prva afera je vezana za potpredsjednika ove partije Asima Sarajlića<sup>6</sup> i pojavu snimka – koji je objavio član SDA Semir Efendić – navodne kupovine glasova i trgovine radnim mjestima.

Onda je uslijedila afera "Respiratori"<sup>7</sup> sa kojom se pored ostalih povezuje i federalni premijer Fadil Novalić. Ovo su iskoristile stranke opozicije – Naša stranka, Narod i pravda, Socijaldemokratska partija (SDP) BiH i Nezavisna bosanskohercegovačka

lista u Sarajevu, te glasnom kritikom SDA i njenih koalicionih partnera to i kapitalizovale na lokalnim izborima.

### **BIJELJINA MIĆI NIJE OPROSTILA DODIKA**

Kada se govori o Bijeljini, i tu su rezultati izbora vrlo interesantni. Mićo Mićić, dugogodišnji prvi čovjek ovog grada i visoki funkcioner SDS-a, pet mjeseci prije izbora izašao je iz SDS-a<sup>8</sup> te napravio svoju partiju SDS Semberije.

Potom je ušao u koaliciju sa dojučerašnjim ljutim protivnikom – SNSD-om, ali i drugim političkim partijama. Osim "izvornog" SDS-a i PDP-a.

Sve je govorilo da će Mićo Mićić sa ovolikom koalicijom lagano da dobije izbore u Bijeljini, ali to se nije desilo. Mićić je izgubio mjesto gradonačelnika, ali zajedno sa SNSD-om ima većinu u skupštini. Uzroci Mićićevog poraza mogu se tražiti u radikalnoj promjeni njegove politike, što mu veliki broj *Bjeljinaca* nije oprostio.

Takođe, sasvim je jasno da njegovi koalicioni partneri nisu dovoljno radili za njega, a trpio je velike udare BN televizije, koja je veoma uticajna u Semberiji.

Novi gradonačelnik Bijeljine je Ljubiša Petrović i biće interesantno vidjeti kakav će njegov odnos biti sa gradskim parlamentom, gdje većinu čine SNSD i SDS Semberije, ali i kakav će odnos imati entitetska vlast prema novoizabranom opozicionom gradonačelniku.

### **ŠUHRET I MIGRANTI**

U međuvremenu je potvrđeno da je Čovićeva stranka izgubila Tomislavgrad, dok i pored svih pokušaja, pa i kandidature državnog ministra pravde Josipa Grubeše, nisu uspjeli srušiti Jozu Ivančevića u Prozoru-Rami.

Istovremeno, porastao je uticaj posrnutog HSP-a. Sve je to potvrda da opozicija i kod bosanskohercegovačkih Hrvata jača nakon što ju je Čović proteklih godina pomnožio s nulom. I to je, opet, stanoviti nagovještaj nekih novih procesa na političkoj sceni.

U Bihaću je ostao isti gradonačelnik – Šuhret Fazlić, i pored velikog broja kandidata na njegovu poziciju i uprkos migrantskoj krizi koja ovaj grad opterećuje godinama. On jeste u posljednje vrijeme imao oštiri stav prema migrantima, ali u odnosu na druge kandidate možemo reći da je on umjerena opcija.

Fazlićeva pobjeda je pokazatelj da antiimigraciona retorika nije bila presudna kod birača u Bihaću i da su uprkos svim nedaćama stanovnici ovog grada zadovoljni kako je grad u proteklom periodu funkcionisao.

### **DA LI SMO NA POČETKU PROMJENA?**

U sveopštoj euforiji neposredno nakon izbora mogli smo čuti da je Bosna i Hercegovina na prekretnici, da je ovo početak kraja Milorada Dodika i Stranke demokratske akcije a da će izbori u Mostaru pokazati kako HDZ BiH stoji među Hrvatima.

Iako će pobjeda Stanivukovića u Banjaluci opoziciji u Republici Srpskoj dati vjetar u leđa, teško je očekivati da će SNSD brzo pasti.

Sjetimo se lokalnih izbora 2012. godine kada je poraz SNSD-a bio mnogo veći, ali to nije dovelo do njegovog urušavanja, naprotiv, na sljedećim izborima je nokautirao opoziciju. Možemo reći da je opozicija u Banjaluci, Bijeljini, Tesliću, Derventi i još nekim opštinama lupila šamar Dodiku i njegovim koalicionim partnerima, ali nisam siguran da će od toga on i stranka imati veće posljedice. Možda će ovo biti pravovremeno otrežnjenje i signal za promjenu ponašanja SNSD-a.

Slična je situacija i u Federaciji BiH. Upitno je koliko će Naša stranka, Narod i pravda, SDP BiH i Nezavisna bh. lista uspjeti svoj uticaj i svoje politike da iznesu izvan Kantona Sarajevo.

Sjetimo se da su takve prilike propustili 2000. i 2010. godine, jer SDA i dalje ima pod kontrolom veliki broj Bošnjaka.

Da bi došlo do značajnijeg zaokreta u politici Bosne i Hercegovine, od lokalnih izbora su mnogo značajniji parlamentarni izbori koji nam dolaze za dvije godine. Za to vrijeme gradonačelnici Banjaluke, sarajevskih opština, Bijeljine, Bihaća i nekih drugih



većih gradova moraju da opravdaju velika očekivanja građana i svojim radom pokažu da politika u ovoj zemlji može biti drugačija. Ostaje da vidimo koliko će im to poći za rukom.

Očekivati da će novi gradonačelnici Banjaluke, Bijeljine, Teslića i drugih opozicionih opština i njihove partije preko noći uspjeti da promijene stavove o nekim bazičnim pitanjima u Republici Srpskoj (odnos prema BiH, ubrzanje procesa pridruživanja EU, ulazak u NATO) iluzorno je, jer prije svega to nije njihova ingerencija, za to treba vrijeme i moramo računati na aktivan otpor entitetskih vlasti.

Kada se radi o Federaciji BiH, ne nalazimo velike razlike između opozicije i pozicije u pitanjima koja se tiču ustrojstva Bosne i Hercegovine i euroatlantskih integracija i tu će od velikog značaja biti da li će partijski interesi prevladati interese građana.

Na kraju ostaje da vidimo kako će u Mostaru proći HDZ BiH i SDA i da li su gradovi u Bosni i Hercegovini odlučili da im je dosta ovakve politike. ■

## BILJEŠKE

- 1 [https://www.izbori.ba/Documents/Lokalni\\_izbori\\_2020/Ostalo/Odluka\\_o\\_odgadjanju\\_izbora\\_2020-bos.pdf](https://www.izbori.ba/Documents/Lokalni_izbori_2020/Ostalo/Odluka_o_odgadjanju_izbora_2020-bos.pdf)
- 2 [https://www.youtube.com/watch?v=OLG\\_Xp5schQ](https://www.youtube.com/watch?v=OLG_Xp5schQ)
- 3 <https://www.youtube.com/watch?v=6Ol1CaWLjzI>
- 4 <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/snsd-i-partneri-potpisali-koalicioni-sporazum-dodik-novi-gradonacelnik-nece-imati/c9ej3ed>
- 5 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/skupstina-izglasala-nepovjerenje-vladi-kantona-sarajevo>
- 6 <http://ba.n1info.com/Vijesti/a413233/Afera-Asim-Skandal-potresa-SDA-brojne-i-burne-reakcije-javnosti.html>
- 7 <https://www.slobodnaevropa.org/a/respiratori-bih-afere-srebrna-malina/30639946.html>
- 8 <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/konacan-pad-ili-radjanje-nove-sds-isključenjem-micica-stranka-ostala-bez-poslednjeg/8cvl776>

*Norveška ambasada u Bosni i Hercegovini (BIH) podržala je izradu ovog Newslettera. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.*

*Mišljenja iskazana u tekstovima objavljenim u ovom broju odražavaju osobne stavove autora, a ne nužno i Atlantske inicijative.*

IZRADU BILTENA PODRŽALA JE  
AMBASADA KRALJEVINE NORVEŠKE U BOSNI I HERCEGOVINI



Norwegian Embassy  
*Sarajevo*